

KAPRONCZAY KÁROLY

AZ EGYETEMI GYÓGYSZERÉSZKÉPZÉS EURÓPAI GYAKORLATA

Az európai gyógyszerészetben – ha eltekintünk attól a gyakorlattól, hogy a tehetősebb vagy különös tudásszomjjal rendelkező gyógyszerészek elvégezték az orvosképzést – a XV–XVII. században alig találunk magasabb végzettségű gyógyszerészt. Csak kevesen fordultak meg az egyetemek alacsonyabb képzési formáin, pl. az egyetemi tanulmányokra feljogosító bölcsészeti tanfolyamokon.

Ilyen volt például az itáliai egyetemeken – elsősorban az Észak-Itáliában – a „lectura simplicium”, ahol főleg botanikát adtak elő. Ez meghonosodott Bolognában, Pisában, Ferrarában és Paviában, azután Montpellierben és a francia, német és más egyetemeken. 1558-tól Heidelbergben és 1572-től Wittenbergben is, sőt ezen a két helyen arra buzdították a helyi gyógyszerészeket, hogy mutassák be a medikusoknak, patikusoknak botanikai állományukat, ez segítette a medikusoknak a „res pharmaceuticae” tárgy oktatásának fellendülését.

Ezt követte a kémia fejlődése, teljes mértékben történő beépítése az orvosképzésbe. Több gyógyszerész már kémiai eredetű gyógyszer előállításával is foglalkozott, laboratóriumokat szerveztek. Ekkor több gyógyszerész már, mint demonstrátor vett részt az orvos- és természettudományos képzésben. Természetesen ez a lehetőség arra készítette a gyógyszerészeket, hogy ők is valamilyen formában tanuljanak az egyetemen. A XVII. századtól megjelentek a „gyógyszerészeti tudomány” hallgatói, ami inkább gyakorlati tárgynak minősült, hallgatói medikusok és érdeklődő gyógyszerészek voltak. Ez azonban a XVIII. századig ritka kivételnek bizonyult. Csupán a XVIII. század utolsó évtizedeinek egyetemi reformjai tet-

ték lehetővé, hogy a gyógyszerészeknek be kellett kapcsolódni a természettudományos képzésbe, gyakran magánintézeteken keresztül vezetett – elsősorban felkészítés vonatkozásában – jutottak el az egyetemi tanulmányokhoz.

Az európai orvosképzésben a XVII. század derekán következett be döntő fordulat: a középkori elméleti képzést fokozatosan kiszorította a gyakorlati tapasztalatokon nyugvó, úgynevezett ágy melletti képzés, az elméleti képzésbe bekapcsolták a rokon tudományokat, így a fizikai, kémiai, botanikai ismereteket, valamint a sebészképzést beemelték az egyetemi orvosképzésbe. Ekkor jelent meg a gyógyszerészképzés is, ami a hagyományos céhjellegű oktatási forma kiegészítését jelentette. Csak gyógyszerészsegédek jelentkezhetnek az egyéves, később két- vagy többéves tanfolyamra, amelynek végén elnyerhették a „gyógyszerészmester” címet. Általában – alaptantárgyként – a szerves és szervetlen kémiát és botanikát kellett hallgatni a természettudományi karon, valamint az orvosi karon gyógyszerismeretet (materia medica). A vizsga az orvosi karon, az egyetem által kijelölt bizottság előtt zajlott.

A monarchia területén – mint már említettük – 1654-től a bécsi és a prágai orvosi karokon indult a gyógyszerészképzés, néhány év eltéréssel, de Itália és Franciaország egyetemein is létesültek gyógyszerészeti iskolák. Már ekkor különbség mutatkozott a kötelező tárgyak vonatkozásában: a kötelező kémia és botanika mellett fizikát, a német egyetemeken állattant és tudománytörténetet oktattak.

A XVIII. század derekán, elsősorban a német egyetemeken – de Bécsben és Prágában is – megjelent a gyógyszerismeret (materia medica), az alapvető gyógyszerelőírások (taxák, pharmacopeák) ismerete. Sok volt az ellentmondás a képzésben, inkább a helyi egyetemi rendelkezések voltak érvényesek, nem pedig egy egységes nemzetközi elv. A Közép-Európát jellemző felvilágosult abszolutizmusnak a közegészségügy, az orvosképzés megreformálását célzó rendezési elveit egységes, mindenkire kötelező törvényekbe öntötték, amelyek hasonlítottak a nyugat-európai törvényekhez. Valójá-

ban ettől kezdve – az alapelvek azonossága mellett – beszélhetünk egységes európai gyógyszerészképzésről, a gyógyszerészettörténet oktatásának lehetőségeiről.

Az európai gyógyszerészképzési reformok alapvetően nem voltak egységesek, gyakran nem hasonlítottak egymásra, a gyógyszerész-társadalom nem sok hasznot látott egy egyetemen kiállított oklevélben, mivel mindenütt gyógyszerész- és gyógyszerészhány volt.

Gyakran a megreformált egyetem jött zavarba, ha valaki gyógyszerészi tanulmányok céljából jelentkezett felvételre. Általában egy-egy nagyhírű professzor vonzotta a hallgatókat, például Montpellierben Riverius, akinek halála után megcsappant a gyógyszerészhallgatók száma. A tanügyi megújítás után a kémiát és a botanikát egy professzor adta elő, a gyógyszerészeti vizsgáért jelentkezőket eleve ide osztották be hallgatóknak. Mielőtt letették volna a gyógyszerészeti vizsgát, gyakorlati és elméleti oktatáson kellett részt venniük, általában a medikusokkal együtt, ahol az adott évfolyamon tanultak anatómiát és más orvosi tárgyakat. Ez nem volt haszontalan, de amikor a kötelező vizsgát le kellett tenni, sok helyen általánosságokat vagy színvonaltalan kérdéseket tettek fel, mivel a vizsgáztatók sem voltak tisztában a követelményekkel. Volt olyan egyetem – például a belgiumi oudenardi egyetem (1677) orvosi kara –, ahol egy esztendeig tartó tanulmány után csupán egy kenőcsöt kellett elkészíteni, elméleti vizsga nem volt.

Francia és olasz egyetemeken sem volt különbség a helyzet, csupán gyakorlati vizsgát tettek le az oklevélért. Inkább a vizsgadíjakban volt különbség, mint a követelményekben. Ezzel szemben az altdorfi egyetemen (szászországi ősi egyetem) Johann Martin Hoffmann idejében (1680) olyan laboratórium állt a kémiai oktatás rendelkezésére, amihez a német területen nem volt hasonló, ezért tódultak ide a gyógyszerészhallgatók. Ennek mintájára a XVIII. század közepén megreformálták Erfurtban, Hallében, Berlinben a kémiai oktatást, ez lett hatással 1749-ben a bécsi egyetem megújítására, 1769-ben a nagyszombati képzés kialakítására.

Az előbbi példaktól eltérően sok egyetem nem újított, korszerűtlen feltételek között folyó oktatás mellett „számolatlanul” adott ki okleveleket.¹

Bécsben Van Swieten kiválóan átszervezte az egyetem orvosi karát, hasonló dicséret illeti a nagyszombati orvosképzés kialakításával kapcsolatban is. Bécs egy ponton volt kevésbé sikeres: a gyógyszerészképzést szolgáló kémiai-botanika tanszékre állított Robert Laugier nem volt alkalmas feladatára. Leváltása után emelkedett a színvonal, ide kellett volna beiratkozni a monarchia gyógyszerészjelöltjeinek 1770 után, bár a képzés végleges kialakítását lassította az egyetemnek előbb Nagyszombatból Budára (1777) és később Pestre (1784) helyezése. 1777-ben a királynő úgy rendelkezett, hogy a magyar korona területén működő gyógyszerészek és gyógyszerészhallgatók az orvosi kar felügyelete alá tartoztak. Sokan sérelmezték, hogy a tanrendet a bécsi egyetem szabályzatához igazították, így sok bírálat érte a kémia oktatását, ennél magasabb színvonalúnak tartották a selmecbányai bányamérnöki főiskola vegytani előadásait és laboratóriumi foglalkozásait.²

Ferenc császár (magyar király) 1794-ben újabb egyetemi képzési változtatások előkészítésével bízta meg Johann von Birkenstockot, ami elsősorban a bába-, sebész- és gyógyszerészképzést érintette. Ő 1798-ban Johann Peter Frankot bízta meg, aki a kétéves gyógyszerészképzésben véglegesítette a fizikát, kémiát, gyógyszerészi kémiát, a botanikát és a gyógyszerismeretet, főleg a gyakorlati kémia oktatását erősítette. Ezt az újítást 1804-ben vezették be a gyakorlatba.

Azt az egyetemi formát, ahol a gyógyszerészjelölteket felkészítették vizsgáikra, a német, a francia és az olasz egyetemeken intézetnek, a lengyel egyetemeken iskolának, az orosz egyeteme-

1 Ernyey József: A Pázmány Péter Tudományegyetem, és első gyógyszerészei. = Magyar Gyógyszerésztudományi Társaság Értesítője 11 (1935) No. 5. pp. 484–506.

2 Schultheisz Emil – Magyar László András: Orvosképzés a nagyszombati egyetemen 1769–1777. Piliscsaba, 2005. MATI. pp. 231–253.

ken kollégiumnak nevezték, amelynek élén egy professzor, valamint több tanársegéd állt, és egy gyakorló gyógyszerész is tartozott hozzá. Általában a gyógyszerészképzést irányító tanár a materia medica professzora volt, a jelöltek a kötelező tantárgyakat a különböző intézetekben (botanikai, kémiai, fizikai stb.) hallgatták, ott tették le részvizsgálataikat, míg az előírt gyógyszerészeti gyakorlatot az egyetemhez tartozó patikában végezték. E gyógyszerész vezetője (tulajdonosa) tagja volt az orvosi kar tanári testületének, általában orvosi oklevéllel rendelkező személy volt.

A krakkói gyógyszerészképzés sok szempontból jól testesítette meg a korabeli képzési formákat: például Krakkóban Jan Szaster (1741–1793) orvos és gyógyszerészmester, a materia medica tanára, a kémia professzora egyben a gyakorló patika tulajdonosa is volt.³ Józef Sawiczewski⁴ (1762–1825), ki tisztségében követte, szintén orvos is volt, előadta a fizikát és a botanikát is. Ekkor a gyakorlati

3 Roeske, Wojciech: Dzieje katedr farmaceutycznych w Krakowie. In.: Academia Medica Cracoviensis. Kraków. UJ. 1964. Szecsetlecie medycyny krakowskiej. Tom II. Historia katedr. pp. 631–710.

Szaster, Jan (1741–1793) Krakkóban született, gyógyszerészmester 1766-ban Wrocławban lett. Orvosi diplomát 1780-ban Erfurtban szerzett a „De venae sectione novicva in febribus inflammatoris” c. disszertációjában. Krakkóban az *Aranyfej* elnevezésű gyógyszerész tulajdonosa lett, előbb kéziratban terjesztette, majd nyomtatásban is megjelentette Dispensatoriumát, amit orvosoknak és gyógyszerészeknek szánt. Ez nem pharmacopoea, számos érdekes keveréket, gyógyszert tartalmaz. Lényegében ezzel megalapította az orvos-gyógyszerészeti gyakorlati gyógyszerésztant. 1793 júliusában hunyt el Krakkóban.

4 Sawiczewski, Józef (1762–1825) orvosi oklevelét, gyógyszerészi képzését Krakkóban szerezte (1786, 1789). Pályafutását Krakkóban kezdte, majd nem akart együttműködni a Krakkót megszálló osztrák, hatóságokkal, a Napóleon által megszervezett Lengyel Nagyhercegség központi hivatalában – mint orvos felügyelő – vállalt állást. A Nagyhercegség bukása után elfogadta a krakkói egyetem meghívását és a botanika, az állattan, majd a kémia professzora lett, egyben felkérték a Gyógyszerészeti Iskola vezetésével is, mivel az osztrák megszállás alatt működő tanárok – Józef Chmielecki (1795–1802), később a bécsi Joseph August Schultes – elhagyták az egyetemet.

képzésben szerepet játszó gyógyszerész vezetője Anton Szaster, Jan Szaster fivére volt, aki szintén orvos és gyógyszerészmester volt, s a sebészhallgatóknak gyógyszerismeretet is tanított. Majd Florian Sawiczewski lépett helyükbe.

A nevekből kitérül, hogy a krakkói gyógyszerészképzés „családi” jellegű volt, úgy, mint a gyakorlati gyógyszerészet, legalábbis a patikák tulajdonjogát tekintve. Florian Sawiczewski⁵ (1797–1876) nevéhez kötődik az első lengyel gyógyszerészeti folyóiratnak, a „Pamiętnik Farmaceutyczny Krakowski” címet viselő, rendszeresen megjelenő szakmai lapnak a megalapítása és kiadása. Florian Sawiczewski vezetése alatt nemcsak az oktatás feltételei javultak a gyógyszerészképzésben, hanem előtérbe helyeződött a tudományosság, amelynek eszköze lett a tudományos folyóirat. A havonta megjelent folyóiratban jelentős terjedelmet biztosítottak a gyógyszerismeretnek, leközölték a tulajdonukban álló „Elefánthoz” gyógyszerészeti összes gyógyszertermékét, más gyógyszerészek készítményeit, a készítés technikáját stb. Már e lapban több közleményt jelentettek meg a krakkói és Krakkó környéki régi patikákról, tulajdonosaikról, a nevezetes receptúrákról stb. Florian Sawiczewski több alkalommal viselte a dékáni, 1857-ben a rektori méltóságot. Ebben az évben kéziratot nyújtott be az egyetem szenátusának, amely szerint a gyógyszerészképzést, idejét fel kell emelni négy esztendőre, a felvétel feltétele az akkor általánossá váló gimnáziumi érettségi és nem a gyógyszerészi előképzettség volt. A felvétel előírásait azonban nem változtatták meg. A gyógyszerészképzésben

5 Sawiczewski, Florian (1797–1876), Józef Sawiczewski fia. 1815-től *Az elefánthoz* című gyógyszerészi folyóiratban dolgozott, gyógyszerésznek készült, 1815-ben gyógyszerészmester lett, orvosi oklevelét 1824-ben szerezte Krakkóban. Végzése után Párizsban, Bécsben, Berlinben és Münchenben tanult kémiát és gyógyszerészetet. Nagy hatással volt rá a párizsi Gyógyszerészeti Iskola. Hazatérése után kémiát tanított a krakkói Gyógyszerészeti Iskolában, majd apja váratlan halála után ideiglenesen átvette az intézet vezetését, véglegesen 1829-ben nevezték ki professzornak. Sok szempontból a Gyógyszerészeti Iskola európai arculatának kialakítója, átszervezte az oktatást, 1861-ben visszavonult. Krakkóban hunyt el.

legalizálták a Florian Sawiczewski által az 1850/51-es tanévtől még csak szabadon választható tárgyként szereplő gyógyszerészettörténetet. Utóda Adolf Aleksandrowicz (1811–1875) lett, aki az egyetemi gyógyszertár helyett inkább saját tulajdonú patikájában tartotta a gyakorlati foglalkozást a hallgatóknak.⁶

Európában a gyógyszerészképzés vonatkozásában főleg a porosz mintát vették figyelembe: 1801-ben megjelent Poroszországban a „gyógyszerészi rendtartás”, amelyben néhány bekezdés a gyógyszerészképzéssel foglalkozott. Arra utasították a gyógyszerészeket, hogy csak a pályára alkalmas személyeket vegyenek fel gyakornoknak, viszont ezek teljes körű kiképzéséről személy szerint a foglalkoztató gyógyszerész a felelős. A gyakornok alkalmasságát a helyi orvos is megvizsgálta, aki a négyéves gyakornoki képzés végén személyesen vizsgáztatta le. Ezt követően öt évig kellett segédként dolgozni, ezalatt valamelyik német egyetemen kémia, botanika, gyógyszerészetet és előírt szaktárgyakat kellett hallgatni, ezekből vizsgázni. Az öt éves időtartalomból a Legfelsőbb Orvosi Tanács elengedhetett két esztendő, ha a jelölt tanulmányi eredményei kiválóak lettek, s csak ezután lehetett egyetemi tanulmányokat folytatni. Az előbbi képzés felelt meg a régebbi „lectura simpliciumnak”, a következő két év tartalmilag valóban egyetemi képzést jelentett.

A porosz gyógyszerészi rendtartásban rögzített kiképzési előírásokat más országok is átvették. Így 1806-ban Badenben, ahol a gyakornoki vizsga letétele után 4 éves újabb tanulmányi időt írtak elő, amit az egyetemi képzés követett. Württembergben az 1812. évi belügyminiszteri rendelkezés lehetővé tette, hogy a segéd egyetemet vagy egy „elismert gyógyszerészeti oktatási intézetet” látogasson, amit a segédidőbe beszámítottak, „ha a jelölt legalább 2 és fél év tényleges segédi időt letöltötte”. 1819-ben Szászországban úgy rendelkeztek, hogy a segédnek legalább 2 évet kellett egy lip-

6 A lengyel–magyar kapcsolatokra vonatkozóan lásd: Kapronczay Károly: A magyar–lengyel és lengyel–magyar orvosi–közegészségügyi kapcsolatok múltjából (1945-ig). URL: <http://real.mtak.hu/21864/>

csei vagy drezdai patikában dolgoznia, valamint előadásokat kellett tartania botanikából, kémiából, fizikából és materia medicából.

Az egyetemi tanulmányokhoz megfelelő középszkolai végzettséget követeltek: mivel Poroszországban vezették be elsőnek az érettségi vizsgát, így 1812-ben már megkövetelték. Ez Bajorországban 1840-ben következett be, ahol bár továbbra is megengedték a nem érettségizettek számára az előadások látogatását, de nem számítottak „egyetemi hallgatónak”. Ezek ellenőrzésére 1829-ben életre hívtak egy szakmai igazgatóságot, amely felügyelte a hallgatókat, akik legfeljebb két félévig látogathatták az egyetemet. A részletes tanrend magába foglalta a botanikát, fizikát, gyógyszerészeti szaktárgyakat, továbbá a kémiai analitikát, toxikológiát, kémiát, növénytant és ásványtant. A legalacsonyabb életkor 17 év volt, legalább 4 gimnáziumi évet és latin nyelvismeretet kívántak. A beiratkozás után az ún. „Érettségi nélküliek évkönyvé”-be vezették be, ami azt is jelentette, hogy nem tarthattak igényt akadémiai jogokra, akadémiai oklevélre.

A többi német egyetemen eltérően alkalmazták a „porosz gyakorlat”: Baden tartományban a XIX. században – Heidelbergben és Freiburgban – csökkentett előfeltételű beiratkozási lehetőségek léteztek. Itt 1822-től azok a gyógyszerészek, akik lemondtak az állami alkalmazás lehetőségéről, limitált számban beiratkozhattak az egyetemi gyógyszerészképzésbe. Ezt a lehetőséget Tübingenben más tartományból származóknak is biztosították. Hessenben (Giessenben és Marburgban), Hannoverben (Göttingenben), valamint Jénában és Lipcsében mindenki szabadon beiratkozhatott, tanulmányokat végezhetett, csak habilitáció esetén kellett előbb a matúrát letenni. Münchenben 1818-ban (Buchner vezetésével), Wrocławban 1843-ban (Adolf Ferdinand Duflos vezetésével), Marburgban 1844-ben (Wilhelm Bunsen vezetésével), majd Halléban is tanszék jellegű gyógyszerészeti intézet alakult.

1850/1851-es tanévtől kezdve a gyógyszerészeti stúdium két éves volt, a bécsi Oktatásügyi Minisztériumtól érkezett leirat pontosan meghatározta a követelményeket (pl. a jelölteknek rendelkezniük

kellett gyógyszerészsegédi ismeretekkel, valamint négy középiskolai osztályt el kellett végezniük), egyben közölte a gyógyszerészképzésben résztvevők névsorát is.

A krakkói egyetem 1780-ban életbe lépett egyetemi reformja értelmében a Gyógyszerészeti Iskola felépítése és oktatási rendje nagyban hasonlított a bécsi egyetem oktatási formájára, amit Andrzej Badurski dolgozott ki. Badurski oklevelét Bécsben szerezte és Van Swieten tanítványa volt, ahol reformtervezetét – még 1772-ben – megbeszélte Van Swietennel. A tanszemélyzet létszáma és kötelmei is a bécsi követelményeknek feleltek meg, de az egyetemi gyógyszerár mellett botanikus kert is tartozott a gyógyszerészképzéshez. Krakkóban 1790-ben változtatták meg a gyógyszerészképzést két évre (négy félévre), az addig előírt tananyagot kiegészítették dietetikával, gyakorlati gyógyszerészettel, gyógyszerismerettel, higiéniaiával, méregtannal és balneológiával. A balneológia más egyetemi gyógyszerészképzésben nem szerepelt, oka feltehetően az lehetett, hogy a lengyel gyógyszerárakban mindig árultak gyógyvizeket és ivóvizet. A méregtan elsőnek Krakkóban jelent meg a tananyagban, Bécsben csak 1833-ban iktatták be a gyógyszerészképzésbe. Különbözik a lengyel gyógyszerészképzéssel sok hasonlóságot mutat a spanyol gyógyszerészképzés, amit Madridban Mateus Orfilia (1787–1853) szervezett meg.

1825-ben a Gyógyszerészeti Iskola nevét Collegium Pharmaceuticumra változtatták, a képzésbe bevonták a sebészeti tanfolyam hallgatóinak gyógyszerismereti oktatását is. 1825-ben a gyógyszerészképzésben a következő szaktárgyak szerepeltek:

I. év: fizika, általános kémia, gyógyszerismeret, botanika, természettudomány-történet. A bevezető tantárgyak között szerepelt néhány előadás erejéig a gyógyszerészet-történetet.

II. év: állattan, növénytan, ásványtan, általános és gyakorlati gyógyszertan, balneológia, gyógyszerári kódexek, pharmacopeák, rendeletek.

A két tanévet őszi és tavaszi szemeszterre tagolták, amelynek teljesítése után gyakorlati és elméleti záróvizsgát kellett tenni.

A záróvizsga (szigorlat) szóbeli vizsgából és a disszertáció megvédéséből állt, ezután kapták meg az oklevelet és a magister pharmaciae címet.

1833-ban három évre emelték fel a képzést: a harmadik tanév őszi félévében organikus kémiát és gyógyszertant tanultak, a tavaszi félévben gyógyszerügyi gyakorlatot teljesítettek, megírták a disszertációt és letették a záróvizsgát.

A krakkói lengyel gyógyszerészképzési formát valósították meg a varsói egyetemen (1809-ben alapították, 1815-ben Sándor cár Egyetem néven újraindították), amely ekkor az orosz cárság területét alkotta, hasonlóan a vilnai egyetemhez. Ezt az egyetemet az 1780-as években olasz orvosegyetemi tanárok szervezték újjá, az itt kialakított képzési forma sokban hasonlított az olasz egyetemeken folyó oktatáshoz, így az eleve kétévesre tervezett gyógyszerészképzésben szerepelt a szerves és szervetlen kémia, fizika, botanika, gyógyszertan, gyógyszerismeret, a természettörténet, valamint az alapvető könyvek és rendeletek ismerete. A krakkói képzési forma szerint alakították ki 1834-ben az akkor alapított kijevi egyetem gyógyszerészképzését, míg a moszkvai, a harkovi és a kazanyi egyetemi gyógyszerészképzése nagyban hasonlított a königsbergi, illetve a dorpadti egyetem – a svédek által alapított baltikumi egyetem (1635) – képzési formájához, ami német szervezetű és szellemű képzést jelentett.

A térség jelentős tanintézete lett az 1785-ben Lembergben (Lwówban) alapított egyetem, amelyet Bécs Krakkó „ellensúlyozására” szervezett meg. Galícia tartomány jelentős része 1772-től Ausztriához tartozott, de az itt élő lengyel ifjúság tanulási vágyaira Krakkó továbbra is nagy hatással volt. Bécs valóban kiváló egyetemet szervezett orvosi karral, ahol a monarchia kiválóságainak adott oktatási lehetőséget, az egyetemnek gazdag anyagi háttérrel biztosított. Bécs szándékaival ellentétben a lengyel ifjúság továbbra is Krakkóban végzett felsőbb tanulmányokat, míg Lemberg az ukrán értelmiség képzőhelyévé és szellemi központjává vált. Az orvosi

karon itt is megszervezték a gyógyszerészképzést, amely a bécsi egyetemi formák tükörképe lett.

A bécsi egyetem gyógyszerészképzése ugyan 1654-ben kezdődött, de a XVIII. század derekán modernizálták, végleges formája az 1770. évi birodalmi egészségügyi törvényben testesült meg. Korábban (1749) Mária Terézia császárnő elrendelte az addigi gyakorlat átszervezését: addig nem volt kötelező időhöz kötött tanulmányi rend, a vizsgára jelentkezőtől csak egy bizonyos ismeretanyagot követeltek meg, általában kémiából és botanikából. A követelmények kiterjedtek kémiai, botanikai, valamint gyógyszerismeretekre. A gyógyszerészjelölteknek két féléven át a medikusokkal együtt kémiát, botanikát és gyógyszerismeretet kellett hallgatni, és gyakorlatot kellett teljesíteni az egyetemi gyógyszerertárban.

1804-ben – az új tanulmányi rend szerint – beiktatták a természet-történetet és a gyógyszertant, 1810-ben a kémiai stúdiumot szerves és szervetlen kémiára osztották, a képzést összefogó intézetet Gyógyszerészeti Főiskolának nevezték el. 1833-ban a képzést két évre emelték fel, őszi és tavaszi szemeszterben hallgatták a kötelezően előírt tantárgyakat: szerves és szervetlen kémiát, természet-történelmet, ásványtant, állattant, botanikát, valamint külön tárgyként a taxák, szakmai kódexek, pharmacopeák, rendeletek ismeretét. Követelményként nemcsak szakmai előképzést kértek, hanem négy gimnáziumi osztály elvégzését is. 1804-től egyetemi hallgatóként kellett részt venni az egyetemi gyógyszerészképzésben, 1833-ban beiratkozási kötelezettséget írtak elő, a kötelező előadások lehallgatása nélkül nem lehetett már záróvizsgára jelentkezni.⁷

Az 1848 tavaszán megfogalmazott egyetemi reformelképzelések szerint a gyógyszerészképzést három esztendőre kívánták felemelni, a teljes gyógyszerészi kiképzés az egyetemi patikában történt volna, a jelentkezőnek nem kellett volna külön „gyógyszerertári

7 Ganzinger, Kurt: Zur Geschichte des Doktorats der Pharmazie in Österreich. Veröffentlichungen der Internationale Gesellschaft für Geschichte der Pharmazie. V. Neufolge, Red. Wolfgang-Hagen Hein. Stuttgart, Wissenschaftliche Verlagsgesellschaft MBH. 1970. pp. 39–55.

előképzettséget” igazolni. Az új tantárgyak közé emelték volna a közegészségügyi, a gyógyszerészettörténeti ismereteket. A reformokat nem valósították meg, de 1849 őszén – az egységes birodalom megszervezésének jegyében – a bécsi Oktatásügyi Minisztérium az örökös tartományok összes egyetemén (Prága, Olmütz, Graz, Innsbruck, Lemberg, Krakkó, Breslau) egységes egyetemi szervezetet, tanrendet és követelményrendszert valósított meg. Előírták a kötelező laboratóriumi és mikroszkópos kémiai gyakorlatokat. A képzési időt három évben határozták meg, amiben változás csak 1899-ben következett be: a felvételhez akkor hat gimnáziumi osztályt kértek, a tanulmányok alatt növelték a kémiai, a botanikai gyakorlatok számát.

A legjelentősebb tanrendi változás 1920-ban következett be: a képzés az orvosi és a természettudományi karon történt. Az utóbbin az első évben a gyógyszerészjelöltek szerves kémiát, fizikát, botanikát, ásványtant, állattant hallgattak, majd a második évben – már az orvosi kar intézeteiben – szakbotanikát (gyógynövényismeret), gyógyszerészi kémiát, fizikai kémiát, méregtant, toxikológiát, farmakodinamikát, gyógyszerészeti gyakorlatot, gyógyszer-tant, gyógyszerismeretet, közegészségtant, Galenusi gyógyszertant, kémiai-mikroszkópos gyakorlatot, elsősegély-nyújtási ismereteket, gyógyszer-tári és kórházi gyakorlatot. Ekkor néhány tanóraban bevezették a harmadik év őszi szemeszterén a gyógyszerészettörténetet. Ez utóbbi tantárgy előadásának megszervezésével a bécsi orvosi kar orvostörténeti tanszékét bízták meg. A tanterv kidolgozásában fontos szerepet kapott Otto Zekert, aki tervezetében a harmadik félévben heti két alkalommal ajánlotta a gyógyszerészettörténetet.

Az Orvostörténeti Intézet professzora, Max Neuburger (1868–1955) kidolgozta a gyógyszerészettörténeti oktatás tervezetét, amelyet előbb maga, majd 1921-től intézeti másodprofesszora, Richard Wasicky (1884–1970) adott elő. Ebben az időben adták át teljesen a Josephinum épületét az egyetem orvostörténeti intézetének, ahol rendszeresen megtarthatták az orvos- és a gyógyszerészettörténeti előadásokat, az értékes történeti terekben – a híres anatómiai gyűj-

temény termeiben – állandó orvostörténeti kiállítást szerveztek. Az intézet egyben múzeum is lett, jeles egyetemi és orvostörténeti gyűjteményei különös értéket képeznek.

Ekkor határoztak arról, hogy a Josephinum épületében gyógyszerészettörténeti gyűjteményt is szervezzenek. E gyűjtemény felállítása Wasicky nevéhez fűződik, aki a gyógyszerészet tárgyi emlékei (patikaedények, laboratóriumi eszközök, írott és nyomtatott gyógyszerészeti kéziratok és könyvek) mellett kialakította az alapanyag- és gyógyszergyűjteményt, a herbáriumot, s elvégezte szakszerű feldolgozását is. Wasicky professzort 1938-ban a Gyógyszerészeti Intézet élére állította, helyét Adolf Mayrhofer (1881–1965) foglalta el, aki az Orvostörténeti Intézetben belül az önálló Gyógyszerészettörténeti Intézetet vezette.⁸

Az előbb vázolt kettős forma – az orvos- és gyógyszerészettörténet egy intézetben belül történő művelése – nem egyedüli eset, hiszen ezen az alapon szervezték meg Krakkóban a Jagelló Egyetem orvos- és gyógyszerészettörténeti intézetét, amely szintén egyetemi tanszék és múzeum volt. 1950-ben az egyetem szenátusa az Orvostörténeti Intézetben belül külön gyógyszerészettörténeti tanszéket szervezett, amelynek élére Jan Lechs (1869–1954) professzort, a wrocławiai egyetem orvos- és gyógyszerészet-történetének docensét nevezte ki.

Lechs 1947-ben habilitált Wrocławban orvostörténelemből, de az akkor sokat betegeskedő Władysław Szumowski helyettesítésével bízták meg. Lechs híres krakkói nőgyógyász és a helyi zsidó kórház igazgatója volt. Pályakezdő orvosként foglalkozott orvostörténelemmel, elsősorban a betegségek megelőzésével. Kiváló klasszikus nyelvismerete segítségével ó- és középkori orvosi kéziratokkal, főleg Celsus munkáival foglalkozott. XVI–XVIII. századból származó lengyel és latin nyelvű kéziratok olvasatát készítette el, jelentette meg nyomtatásban. Feldolgozta a padovai egyetem lengyel orvos-

8 Ganzinger, Kurt: Die Wiener medizinisch-chirurgische Josephsakademie und ihre Beziehungen zur Pharmazie. = Österreichische Apotheker Zeitung 22 (1963) No. 6. pp. 324–330.

növendékeinek anyagát, foglalkozott a lengyel–olasz művelődési kapcsolatokkal stb. Felkutatta a krakkói egyetem levéltárának ritka gyógyszerészeti kéziratait, receptúráit, gyógyszerleírásait. Valóban avatott gyógyszerészet-történész lett, nem véletlenül állították az újonnan szervezett lengyel gyógyszerészettörténeti tanszék élére. Bécsben és Krakkóban az orvos- és gyógyszerészettörténeti intézetek továbbra is „egységben” működtek, bár szervezetileg külön álltak, mégis az intézetvezetők kölcsönösen helyetteseik voltak egymásnak. Lechs nem léphetett Szumowski helyébe, mert néhány hónap múlva maga is elhunyt.